

Виставка в центрі Богуслава, присвячена пам'яті полеглим у російсько-українській війні. Фото авторки

Хохітва

Костянтин Саламаха із села Хохітва, що належить до Богуславської громади, розповідає волонтерці Тетяні Овчар про брата Павла, який загинув на війні. Відповідає на запитання короткими, а то й однослівними репліками. Але коли згадує, що до них додому приїжджав сам директор заводу, на якому працював брат, то ніби аж розправляє плечі. Видно, що пишається братом, йому приємна така увага. Ця розмова — перший етап збору інформації, яка стане основою для нової виставки банерів з історіями про полеглих героїв російсько-української війни.

За деякий час після розмови виставка вже стоїть на центральному місці в Хохітві.

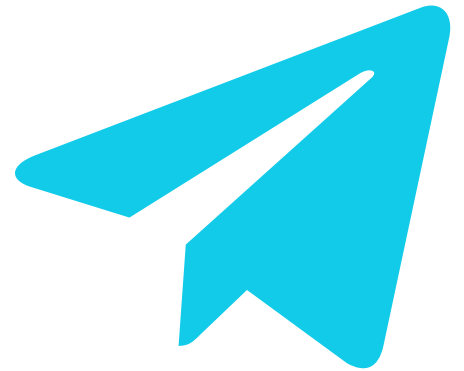
Читайте також: **В Україні народжується нова культура вшанування загиблих героїв**

Ще вчора ці банери були на території Богуславського гуманітарного коледжу. Рідні й близькі загиблих розбирали їх і залізні каркаси, щоб перевезти в село. «Клац-клац» — різалися кусачками стяжки, які тримали банери, дзенькали в картонну коробку болти й гайки, вантажилися в білий бус усі необхідні елементи. Зазвичай ця робота займає багато часу, бо постійних активістів і активісток не так багато. Бувало, що на холоді аж зашпори в пальці заходили.

Розбір виставки в Богуславському коледжі. Фото авторки

«Ми спочатку повністю розбирали, банери скручували, а потім перевозили. А тоді вирішили не знімати банери з рамок. Так швидше», — каже пан Василь, вітчим загиблого Ярослава Батури.

Цього разу конструкції розібрали і зібрали швидко. Староста Хохітви Володимир Харченко привіз до Богуслава своїх хлопців із місцевої тероборони. Тож білий бус швидко навантажили банерами і поїхали в село.

Встановили так само швидко. Жінки й чоловіки вправно орудували шестигранниками, прив'язували банери новими стяжками, прикручували імпрізовані вази для квітів. Староста й собі носив конструкції.

Одна з мам лагідно гладить фото сина на банері, потім знову повертається до роботи.

Катерина Поліщук біля онука. Фото авторки

Катерина Поліщук, бабуся Данила Добровольського, наймолодшого серед загиблих, каже, що біль не минає: «Доки житиму, буду пам'ятати». Вона вважає, що виїзди в села дуже потрібні, оскільки не кожен поїде до Богуслава читати про героїв. А тут ітимуть до магазину і зупиняться, дізнаються історії загиблих захисників.

Виставка банерів з історіями про полеглих бійців у селі Хохітва. Фото авторки

НОВИНИ ПАРТНЕРІВ

РЕКЛАМА

Збори в Хохівті на виставці, яку привезли в село волонтери

Виставка

Родичі загиблих у російсько-українській війні потребують уваги. Вони хочуть відчувати, що їхні близькі загинули не дарма. Тетяна Овчар взялася допомогти вшанувати пам'ять, оскільки в Богуславі не було місця, де встановлювали б портрети загиблих з інформацією про них.

Восени 2023 року в Богуславі почалися обговорення, де розмістити банери. Батьки і родичі загиблих хотіли в центрі міста. Ніби вже були домовленості з місцевою владою. Однак у якийсь момент щось пішло не так.

Торік мерія вирішила провести громадські слухання. За словами батьків, на них запросили бюджетників, більшістю голосів обрали місцем встановлення банерів парк Слави, віддалений від центру. Там менше людей ходить, до того ж саме в цьому парку вже є пам'ятник, присвячений Другій світовій війні.

Читайте також: **Радянські військові меморіали в Україні: статус де-юре і де-факто**

Поки точилися баталії навколо місця пам'яті, родичі тих, хто хотів бачити портрети захисників у центрі міста, згуртувалися і зробили інформаційні банери про кожного з героїв. Тетяна Овчар взяла на себе організаційні моменти.

«Я спитала в чаті сусідів, чи є там дизайнери. Відгукнулося дві дівчини. Вони зголосилися на волонтерських засадах працювати над проектом. Потім випадково знайшли людей, які виготовляють нам банери і куби, на яких вони розміщуються. Усе це робиться безплатно. Чоловік навіть прізвище своє не хоче озвучувати. Каже, достатньо, щоб звучало ім'я — Ігор. Ми збираємо

« гроші тільки на метал і фарбу», — розповідає Тетяна.

Спочатку зібрали 49 історій загиблих. Нині їх уже 69. Про кожного є коротка біографія: чим жив, чим захоплювався, про що мріяв. Роблять банери тільки про тих, чії родичі погодилися або особисто звернулися до волонтерів. Інколи доводиться збирати матеріал по крихтах, а також довго перевіряти інформацію, адже слова рідних можуть різнитися.

Готову виставку вирішили облаштувати в центрі міста на площі Ярослава Мудрого.

«Я вважаю, що герої мають бути на найбільшій площі. От у нас відбуватимуться якісь заходи, а герої серед нас. Навіть коли ми будемо чомусь радіти, вони будуть серед нас», — впевнена Тетяна Овчар.

Зазначимо, що, на думку львівського архітектора Андрія Лесюка, у 90% випадків центральні площі в містах не підходять для меморіалів, детальніше його думка описана нижче.

Виставку запланували зробити пересувною. Думали збирати й експонувати в різних місцях громади. А щоб площа не залишалася порожньою, зробили дублікати банерів, які й поїхали до Хохітви. Є інформація і в електронному вигляді. Усі історії зібрані **на місцевому сайті**.

Меморіал

Поки волонтери працювали над виставкою, міська влада провела тендер на реконструкцію парку Слави на вулиці Миколаївській, **витративши** майже 1,7 мільйона гривень.

Під час реконструкції встановили Меморіал пам'яті — банери з портретами загиблих. За словами місцевих активістів, вартість одного банера на металевій конструкції — 50 тисяч гривень.

Меморіал полеглим у російсько-українській війні облаштували біля монумента, присвяченого Другій світовій війні, що викликає в родичів загиблих скепсис, бо здається, ніби це єдиний монументальний комплекс двох воєн. «Коридор» із портретів полеглих захисників наче веде до стели з датами 1939-1945 (до речі, 1941 на 1939 змінили кілька років тому під тиском активістів).

Читайте також: **Неписані правила народного меморіалу на Майдані в Києві загиблим у війні проти російських загарбників**

Меморіал загиблим у російсько-українській війні в Богуславі візуально об'єднали з меморіалом полеглим у Другій світовій війні. Фото авторки

«Поставили наших хлопчиків як вартових перед монументом. Я вважаю, що там треба щось доробити», — каже пані Лариса, мама загиблого Сергія Силенка.

«Ніби наші хлопці поклоняються тій війні, Другій світовій. Якби там хоч прапор державний поставити», — додає пані Катерина, бабуся загиблого Данила Добровольського.

У сусідньому Кагарлику схожа алея також закінчується монументом, зведеним раніше. Однак на ньому хоча б є тризуб.

Меморіал полеглим у російсько-українській війні. Кагарлик, Київська область. Фото авторки

Пам'ять

У Богуславі о 8-й ранку на центральній площі вже стоять рідні полеглих воїнів. Газон біля пам'ятника Небесній сотні акуратно підстрижений. Але ділянку, де матері загиблих поставили прапорці у формі серця, комунальники не чіпають. Прапорці не прибирають, але й газон не доглядають.

Матері полеглих воїнів стоять біля прапорців, поставлених на міському газоні. Комунальники цю ділянку оминають увагою і не доглядають. Фото авторки

«От стою і думаю: чи переставити ці прапорці на скошене, чи купити шматок агроволокна і накрити?» — каже одна з мам.

«Бабусю, це ж Ярик. Наш Ярик», — гукає маленька дівчинка років п'яти, показуючи на один із банерів. На її плечах прапор із портретом загиблого дядька. Дорослі також накриваються синьо-жовтими прапорами, стягами бригад чи полотнами з віддрукованими на них портретами полеглих.

«Бабусю, це ж Ярик. Наш Ярик»

Тут сьогодні відкривають ще чотири нових банери. Отець Ігор запрошує до молитви, виступають місцеві активісти.

Читайте також: **Роль музики у меморіалізації: “Ми думали, що ці пісні про когось. А виявляється, вони про нас...”**

Катерина Горницька біля синового портрета. Фото авторки

Катерина Горницька, мама загиблого Олексія Горницького, каже, що така виставка потрібна не тільки для батьків, а для всіх людей.

«Щоб люди бачили, завдяки кому вранці п'ють каву. Мені важливо, щоб про хлопців пам'ятали. Усі вони загинули по-різному, але всі за вільну Україну».

Лариса Силенко поруч із портретом сина

Лариса Силенко каже, що для неї важливе місце поховання сина. Туди вона йде в першу чергу. А друге місце пам'яті — ось ця виставка.

Хвилина мовчання

За кілька хвилин до 9-ї родичі загиблих беруть банер із написом «Зупинись. Вшануй пам'ять Героїв». Стають на різних перехрестях центральної вулиці. Рух зупиняють поліцейські. Рівно о 9:00 усі машини стають. Водії виходять із салонів. Із магазинів, аптек та установ виходять працівники й працівниці. З колонки на будівлі міської ради чути відлік часу. Місто завмирає. Лунає гімн. Поліцейський співає разом із рідними загиблих. На очі навертаються сльози.

Хвилина мовчання в Богуславі

Раніше в Богуславі транспорт не зупинявся під час хвилини мовчання. Коли волонтери почали про це говорити, поліція долучилася до перекриття доріг без проблем. Водії спочатку не виходили з машин, обурювалися і намагалися об'їхати центр. А тепер чомно стають і чекають. Бо хвилина глобально ні на що не вплине, зате дасть змогу вшанувати пам'ять.

І це чудовий приклад об'єднання, коли влада, поліція, волонтери, громадяни досягли спільного результату.

Матері й дружини загиблих розходяться у справах. Кажуть, що треба ще досадити квітів на цвинтарі. Кілька жінок постійно стежить, щоб навколо могил усе цвіло і не було бур'янів.

«Хочеться, щоб хлопці, які побачили пекло, хоч лежали, як у раю», — кажуть вони.

Читайте також: **Мирослава Барчук: Правда посередині - це брехня**

Банери — це краще, ніж нічого

«Плюс цих банерів у тому, що вони тимчасові», — коментує ситуацію архітектор Андрій Лесюк. Він зазначає, що вшанувати пам'ять за допомогою банерів — не найкращий спосіб. Але поки триває війна, це дає можливість вшанувати полеглих і водночас продумати, який саме меморіал хоче громада: чи це має бути сквер, чи алея, чи меморіал, чи, може, музей.

На думку архітектора, робити довговічні меморіали і вирішувати, який саме вигляд вони повинні мати, варто за допомогою конкурсів.

«Конкурсна практика — це потужний інструмент для демократії, для міста і для правильного вшанування», — каже він.

За словами Андрія, завдяки конкурсам з'являються нові круті ідеї. Зрозуміло, що виграє один, але наявність найкращих проєктів спонукатиме до появи нових візнь, нового почерку меморіалізації.

Часом громади навіть не знають про такий інструмент. І тут важливо, щоб держава поширювала цей досвід, розповідала про такий шлях. Обрання проєктів через конкурсний відбір зазвичай зменшує кількість негативу й опір громади. Постійні консультавання з родинами загиблих, істориками, фахівцями з різних галузей можуть виокремити якісь моменти, і це дасть змогу архітекторам прийняти правильне рішення.

«З людьми треба говорити. Зустрічатися, пояснювати, розповідати. Це може бути і сорок, і п'ятдесят зустрічей. Це не значить, що всі за архітектора проєктують. Але й не означає, що архітектор робить лише те, що він хоче. Треба шукати баланс у всьому, щоб не наробити дурниць», — вважає Андрій Лесюк.

Він не впевнений, що варто встановлювати єдині правила меморіалізації на рівні держави та законодавства, бо це може перейти в примус:

«Це все-таки більш демократична річ. Люди самі мають прагнути до змін і розуміти, що вони роблять. Найкраще тут пояснювати».

Водночас нинішня розгубленість місцевої влади і дискусії, які переростають у сварки, нічого доброго громаді не дають. Тому, можливо, певні загальноприйняті правила має ухвалити парламент чи уряд.

Для проведення конкурсів важливий бюджет. Часом архітектори не надто охоче беруть участь у конкурсах, бо це дуже дорого обходиться. На роботу над проєктом треба витратити понад місяць. Але не кожне місто зараз має кошти, і найближчим часом ситуація не зміниться.

«У центрі зазвичай відбуваються святкування, концерти. І коли там стоять банери чи пам'ятник совковий, то це схоже на якийсь сюрреалізм. Місце для меморіалу має бути нейтральне, можливо, навіть камерне», — каже експерт.

Архітектор зазначає, що меморіал може сприяти реабілітації. До нього приходять різні родини. Спочатку вони можуть бути незнайомі, але поступово знайомитимуться, з'являтимуться нові зв'язки, спільні справи. Тому поруч із меморіалом може бути скверик, де можна посидіти, поговорити. Чи навіть кав'ярня, куди можуть прийти побратими, друзі та родичі загиблого. Випити кави або посидіти в задумі. Є варіанти, коли поруч планується газон, на якому можна буде полежати, поміркувати, заспокоїтися. На думку Андрія Лесюка, меморіал має бути не закритим місцем, а радше камерним, що сприятиме реабілітації рідних загиблого.

За словами Андрія Лесюка, зміни відбуваються там, де є люди, які хочуть втілювати ці зміни в життя, які мають свіжі погляди, які дивляться на досвід інших, які запитують поради в досвідченіших громадах. Дуже важлива освіта. Люди мають навчатися, бачити різні варіанти.

«Це дуже довга дорога і довге дослідження», — каже архітектор про процес меморіалізації.

Читайте також: **Чому в Україні досі немає Національного меморіального військового кладовища**

Чи потрібні правила?

Меморіалізація в Україні відбувається хаотично, можна навіть сказати, клаптиково. Ось народний меморіал на майдані Незалежності. Ось рідні загиблих організують виставку, ось платформа пам'яті «Меморіал», яка збирає історії загиблих у російсько-українській війні. Усе це тримається на волонтерських плечах. Місцеві громади роблять спроби вшанувати пам'ять по-своєму.

Часом ці спроби стають причиною непорозумінь між мешканцями громади, часом робляться для галочки. А дехто навіть піариться на меморіалах. Як-от міський голова Івано-Франківська Руслан Марцінків не оминув нагоди вписати на гранітній плиті, що Материнська алея пам'яті створена за його сприяння.

Гранітна плита на алеї в Івано-Франківську

Досвід України, коли про меморіалізацію говорять під час війни, яка триває, унікальний. Держава могла б бути об'єднавчою ланкою, яка врегулювала б і примирила б усіх учасників процесу. І тут ідеться не про суворі правила, а радше про напрям, про алгоритми взаємодії в громаді чи обов'язкове рішення, що меморіал не може бути на задвірках міста, лише на кладовищі. А також про те, щоб фінансування меморіалізації могло надходити з центрального бюджету, особливо для маленьких міст.

Читайте також: **Як у світі зберігають пам'ять про полеглих героїв. Традиції військових поховань Європи та Америки**

Якщо звернутися до досвіду деяких країн Західної Європи, то меморіали загиблим у Першій і Другій світових війнах, як правило, встановлені в містах при центральних церквах і хоча й різняться в деталях, але мають однаковий стиль.

Варто збирати інформацію про полеглих уже зараз, щоб потім вони не стали лише прізвищами і цифрами в списку загиблих. Герої гідні того, щоб їхню історію пам'ятали.

Читайте також:

- **Національне меморіальне військове кладовище: хапуги хочуть красти навіть у мертвих героїв**
- **Конфлікт влади й родин загиблих героїв продовжується. Що далі?**
- **Військові некрополі України: МЕМОРІАЛ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ**
- **Що не так з похованням військових в Україні**
- **Тетяна Даниленко: Банальна корупція на пам'яті про героїв**
- **Україна має древні традиції поховання воїнів. Як це було і як впливає на вшанування полеглих сьогодні**
- **Петиція про створення Пантеону Героїв на Аскольдовій могилі набрала 25 тисяч голосів**
- **Будівництво Національного військового меморіального кладовища: суцільні конфлікти та скандали**

Share 1

Читайте «Аргумент» в [Facebook](#) и [Twitter](#)

Если вы заметили ошибку, выделите ее мышкой и нажмите **Ctrl+Enter**.

Коментарі

ВІДЕО

Воїни «Альфи» СБУ — ТОП-1 серед підрозділів Сил оборони за результатами бойової роботи у квітні

Про що не можна було жартувати в СРСР

HEAVY SHOT, VAMPIRE, NEMESIS: як «Баба Яга» б'є ок*пантів

[Головна](#) [Про сайт](#) [Опитування](#)

© 2011 «АРГУМЕНТ»

Републікація матеріалів: для інтернет-видань обов'язковим є пряме гіперпосилання, для друкованих видань - за запитом через електронну пошту. **Посилання або гіперпосилання повинні бути розташовані при використанні тексту - на початку використовуваної інформації, при використанні графічної інформації - безпосередньо під об'єктом запозичення.** При републікації в електронних виданнях у кожному разі використання вставляти гіперпосилання на головну сторінку сайту argumentua.com та на сторінку розміщення відповідного матеріалу. За будь-якого використання матеріалів не допускається зміна оригінального тексту. Скорочення або перекомпонування частин матеріалу допускається, але тільки в тій мірі, якою це не призводить до спотворення його сенсу.

Редакція не несе відповідальності за достовірність рекламних оголошень, розміщених на сайті, а також за вміст веб-сайтів, на які дано гіперпосилання.

Контакт: uargumentum@gmail.com